

закладу", етапи й ознаки цього процесу. Зазначено компоненти творчої діяльності та її основні риси, взаємозв'язок творчого потенціалу та активності особистості.

Аннотація

В статье рассматривается проблема творческой деятельности участников педагогического процесса, а именно творчества руководителя учебного заведения. Определена сущность понятия "творчество руководителя учебного заведения", этапы и признаки этого процесса. Указано компоненты творческой деятельности и ее основные черты, взаимосвязь творческого потенциала и активности личности.

Summary

The article deals with the problem of the creative activity of the participants of educational process, namely creative director of the institution. The essence of the concept of "creative head of the institution," the stages and signs of this process. These components of creative activity and its main features, the relationship of creativity and activity of the individual.

Ключові слова: керівник навчального закладу, творчість, творча активність, творча діяльність, творчий потенціал.

Ключевые слова: руководитель учебного заведения, творчество, творческая активность, творческая деятельность, творческий потенциал.

Key words: head of school, art, creativity, creative work.

Подано до редакції 07.03.13.

УДК 37.026.9

©2013

Лазарєва Т.А.

СТРУКТУРА ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗРОБКИ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ТЕХНОЛОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах бурхливого розвитку науки, техніки та технології, особливо харчової галузі, актуальною темою досліджень є підготовка у вищих навчальних закладах майбутніх фахівців, спроможних творчо вирішувати проблеми та задачі виробничої галузі. В системі професійної підготовки інженера-технолога можна виділити наступні суперечності:

- між швидким темпом розвитку галузі та неспроможністю одночасного відображення інновацій у процесі професійної підготовки;
- між вимогами керівників виробництва до творчого рівня підготовки фахівців та недостатнім рівнем підготовки випускників ВНЗ до творчої діяльності;
- між значними досягненнями психологів щодо визначення структури творчої особистості та інертністю використання досягнень вчених у системі професійної підготовки фахівців.

Розв'язати ці суперечності можна у разі теоретичного обґрунтування та розробки системи професійної підготовки майбутніх фахівців на основі вивчення структури творчої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз та визначення структури особистості проводять у своїх працях вчені Б.Г.Ананьєв, А.Г.Асмолов, Л.С.Виготський, О.Г.Ковальов, Г.С.Костюк, О.М.Леонтєв, В.Ф.Моргун, В.С.Мерлін, В.М.М'ясищев, А.В.Петровський, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн, Т.В.Слотіна та ін. Дослідження щодо формування творчої особистості проводили вчені Д.Б.Богоявленська, Т.В.Кудрявцев, А.Н.Лук, А.М.Матюшкін, В.А.Моляко, Я.А.Пономарьов, В.В.Рибалка, М.Л.Смульсон та ін. Проблема професійної підготовки фахівців до творчої діяльності присвячені праці Г.С.Альтшуллера, В.І.Андрєєва, Г.Буша, А.А.Гіна, В.М.Зайончика, М.М.Зіновкіної, М.Мюллера, С.О.Сисоєвої, Н.Ф.Тализіної, Н.Г.Хохлова та ін. Але недостатньо розробленою і конкретизованою залишається структура творчої особистості фахівця харчової галузі.

Формулювання цілей статті... Метою дослідження є розробка структури творчої особистості для системи професійної підготовки майбутніх інженерів-технологів харчової галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Для побудови структури творчої особистості фахівця харчової галузі спочатку проведемо аналіз загальної структури особистості та визначимо її основні складові.

Поняття особистості розглядається вченими з різних позицій. Л.С.Виготський, О.М.Леонтєв, В.І.Слободчиков та Є.І.Ісаєв підкреслюють соціальну значущість особистості та її становлення у процесі суспільно-історичного розвитку [1; 4; 7; 10]. С.Л.Рубінштейн характеризує особистість як сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються усі зовнішні впливи на людину [9]. У тлумаченнях К.К.Платонова та А.В.Петровського особистістю є людина як носій свідомості та самосвідомості [4, с. 6]. А.В.Петровський та В.В.Рибалка підкреслюють вплив предметної та свідомої діяльності у становленні особистості [4, с. 8]. Лаконічним та змістовним є визначення поняття особистості, що запропоновано Гордоном Оллпортом. Він зазначає, що особистість являє собою внутрішню динамічну організацію психофізіологічних систем, яка формує патерни поведінки, мислення та емоцій, характерні для певної людини [4].

З аналізу визначень стає зрозумілим, що особистість представляє собою складну характеристику людини із внутрішніми складовими, які формуються у процесі суспільно-історичного, онтогенетичного та діяльнісного становлення людини.

Проведемо аналіз структури особистості. У наукових дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-психологів було проведено теоретичне обґрунтування та зроблено спроби щодо розробки структури особистості. Найбільш вагомим результатом у цьому напрямку досягли вітчизняні вчені О.Г.Ковальов, О.В.Петровський, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн, В.В.Рибалка, П.А.Рудик [4].

Зарубіжні вчені З.Фрейд, К.Юнг, А.Адлер, Е.Берн, К.Левін, Е.Фромм, К.Роджерс та ін. теж зробили значний вклад у розвиток структури особистості [4]. Запропоновані вченими основні елементи структури особистості наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Структура особистості

Вчений	Основні елементи
С.Л.Рубінштейн	- спрямованість особистості (інтереси, ідеали, переконання, мотиви поведінки); - знання, уміння, навички; - індивідуально-типологічні особливості (темперамент, характер, задатки, здібності)
К.К. Платонов	- підструктура спрямованості (відносини та моральні риси) - підструктура соціального досвіду (знання, уміння, навички); - підструктура психічних форм відбиття; - біологічно зумовлена підструктура (типологічні властивості, статеві, вікові особливості)
О.Г. Ковальов	- темперамент; - спрямованість (потреби, інтереси, ідеали, переконання, світогляд); - здібності (інтелектуальні, емоційні, вольові можливості)
О.В.Петровський	- внутрішньоіндивідуальна підструктура (темперамент, характер, здібності); - міжіндивідуальна підструктура (колективістське самовизначення); - надіндивідуальна підструктура
П.А. Рудик	- темперамент; - характер; - здібності; - спрямованість
В.Ф. Моргун	- просторово-часові орієнтації (майбутнє, теперішнє, минуле); - потребо-вольові переживання (позитивні, урівноважені, негативні); - змістові напрями особистості (самодіяльність, спілкування, труд); - рівні засвоєння діяльності (навчання, відтворення, творчість); - форми реалізації діяльності (моторна, перцептивна, розумова)
В.В. Рибалка	- соціально – психолого – індивідуальний вимір (спілкування, спрямованість, характер самосвідомість, досвід, інтелектуальні властивості, психофізіологічні якості); - діяльнісний вимір: потребово-мотиваційний – потреби, мотиви, установки; інформаційно-пізнавальний – пошук, приймання, переробка, зберігання і використання інформації; цілеутворюючий – формування гіпотези, ідей, планів; операційно-результативний – способи виконання рішення, досягнення результату; емоційно-почуттєвий; - генетичний вимір (задатки, здібності, таланти, геніальність, екстраздібності)
З. Фрейд	- свідомий рівень психіки особистості; - передсвідомість; - несвідомий рівень психіки особистості; - надсвідомість
К. Юнг	- свідомість; - особисте; - колективне несвідоме
Е.Берн	- екстеропсихіка; - неопсихіка; - археопсихіка

Але недостатньої уваги приділено практичній реалізації таких вагомих наукових результатів. Залишається не розробленою система формування елементів структури особистості у професійній підготовці майбутніх фахівців до творчої діяльності.

На наш погляд, структура особистості, яку запропонував В.В.Рибалка, є найбільш повною та змістовною і може бути використана для побудови структури творчої особистості інженера-технолога харчової галузі.

Визначимо структуру творчої особистості, яку покладемо в основу розробки системи професійної підготовки майбутніх фахівців до творчої діяльності.

На думку В.В.Рибалки та С.О.Сисоєвої творчою особистістю можна назвати суб'єкта творчих соціальних відносин і свідомої творчої професійної діяльності з притаманними йому розвиненими, системно пов'язаними якостями [7; 10]. У роботі [4] зазначено, що творчою є особистість, у якій поєднується внутрішня потреба творити із розумінням суті справи, знаннями та вміннями, відповідною обдарованістю. З цього виходить, що до структури творчої особистості повинні входити психологічні властивості, соціально обумовлені та діяльнісні властивості.

З аналізу літературних джерел [4; 8; 10] до групи психологічних властивостей віднесемо:

- спрямованість;
- здібності;
- риси характеру;
- властивості темпераменту.

Визначимо зміст кожної складової групи психологічних властивостей у структурі творчої особистості майбутнього інженера-технолога харчової галузі.

Спрямованість творчої особистості проявляється через систему мотивів, потреб, цілей, інтересу, бажання, світогляду, схильності до творчої діяльності.

У професійній творчій діяльності інженера-технолога харчової галузі важливими є професійно-пізнавальні, соціальні, духовні та матеріальні мотиви.

Професійно-пізнавальні мотиви інженера-технолога харчової галузі у процесі діяльності обумовлюються його інтересом до нових видів сировини, технології, обладнання, харчової продукції, фактів щодо інноваційних способів використання сировини, принципів розширення асортименту продукції, впровадження сучасних технологій, впровадження інноваційного обладнання; потребою у новій науково-технічній інформації [3; 5; 7].

Соціальні мотиви інженера-технолога харчової галузі у процесі професійної діяльності обумовлюються бажанням виділитися при умові розробки інноваційного об'єкту, пропонуванням найкращого раціоналізаторського рішення виробничої проблеми, розробкою та удосконаленням методів контролю якості продукції, впровадженням продукції з найкращими показниками якості та отримати соціальне визнання у колективі [2; 3; 5]. Також соціальні потреби реалізуються через необхідність та бажання спілкуватися з колегами, бути частиною колективу.

Духовні мотиви у професійній діяльності інженера-технолога харчової галузі обумовлюються моральним, гуманним, духовним відношеннями до людства, природи, навколишнього середовища [2; 3; 11].

Матеріальні мотиви у професійній діяльності інженера-технолога обумовлюються фізіологічно необхідними умовами існування та життя людини. Як зовнішні чинники мотивації діяльності, матеріальні мотиви обумовлюються бажанням фахівця отримувати нагороду за свою працю [5].

Мотиви ефективно формуються лише разом із потребами, цілями, бажанням та інтересом. Усе разом спрямовує фахівців до творчої професійної діяльності.

Визначимо наступний елемент структури творчої особистості – *здібності*, як психологічні властивості, що визначають успішність освоєння та виконання творчої діяльності інженером-технологом. В роботі [4] виділяють навчальні, творчі, інтелектуальні, конвергентні, креативні здібності.

У професійній діяльності інженера-технолога навчальні здібності враховують засвоєння нових знань щодо використання сучасних видів сировини, впровадження інноваційних технологій та обладнання, способів діяльності.

Творчі здібності інженера-технолога зумовлюють успішність появи нових ідей, винаходів щодо розширення асортименту харчової продукції, впровадження інноваційних процесів, удосконалення обладнання.

В процесі творчої діяльності інженера-технолога розвиваються інтелектуальні здібності, які обумовлюють здатність особистості до виявлення зв'язків, співвідношень, закономірностей, до цільного сприймання, готовності пам'яті, гнучкості мислення, творчої уваги, уяви та фантазії.

У професійній діяльності інженера-технолога важливу роль відіграють конвергентні здібності, які проявляються у правильності та швидкості знаходження єдиного оптимального рішення виробничих проблем, що можливі в процесі розробки та удосконалення харчового продукту, технології та обладнання.

Значущім для інженера-технолога є креативні здібності, що характеризуються створенням значної кількості оригінальних ідей, можливістю працювати з незвичними об'єктами, бачити неявні образи нових об'єктів.

Таким чином, здібності у професійній творчій діяльності інженера-технолога відіграють значну роль у появі нових харчових продуктів, технологій та обладнання.

Розглянемо *риси характеру*, які притаманні творчій особистості фахівця. З аналізу літератури [4; 7; 10] найбільш суттєвими для творчої діяльності інженера-технолога є наступні риси характеру, а саме цілеспрямованість, сміливість у висловлюванні незвичних ідей, ініціативність, невимушеність та внутрішня свобода, чесність, порядність, наполегливість, терпимість, схильність до ризику, життєлюбність, організованість, відповідальність, працелюбність, самостійність, впевненість у собі, самоповага, самодисципліна.

Проведений аналіз літературних джерел [4; 6; 9,] дозволив виявити *властивості темпераменту* творчої особистості, якій притаманні імпульсивність, активність, реактивність, сенситивність, швидкий темп реакції, пластичність, емоційність.

У групу соціально обумовлених властивостей віднесемо комунікативні здібності, знання, уміння, навички та досвід спільної професійної діяльності.

У професійній творчій діяльності інженера-технолога харчової галузі комунікативні здібності обумовлюються здатністю до письмового викладання ідей, гіпотез, результатів досліджень; здатністю до усного спілкування з науковцями, до творчого наукового діалогу та взаємодій з колегами.

Інженеру-технологу для виконання творчої діяльності необхідні знання предметної та суміжних галузей, знання прийомів та методів розв'язування творчих задач; уміння аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, виявляти суперечності, знаходити зв'язки, закономірності, узагальнювати, уміти переформулювати проблему, застосовувати наявні знання, образи для створення нового, приймати рішення. У процесі творчої діяльності формуються навички та отримується досвід.

До групи діяльнісних властивостей творчої особистості віднесемо такі елементи, як потребово-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, цілеутворюючий, операційно-результативний, емоційно-почуттєвий, погоджуючись із дослідженнями В.В.Рибалки [7, с. 8].

Отже, запропонована структура творчої особистості дозволяє отримати цілісне, системне уявлення про творчу особистість фахівця харчової галузі. Така структура має як теоретичне, так і практичне значення, що дозволяє її використовувати для розробки системи професійної підготовки майбутніх фахівців харчової галузі до творчої діяльності.

Висновки... Проведене дослідження підкреслює неоднозначність судження про творчу особистість та її структуру. В результаті проведеного аналізу визначено, що творча особистість являє собою складну характеристику людини із внутрішніми складовими, які формуються у процесі суспільно-історичного, онтогенетичного та діяльнісного становлення людини. Запропоновано структуру творчої особистості фахівця, яку можна використовувати для розробки системи професійної підготовки майбутніх фахівців харчової галузі.

Подальші дослідження будуть зосереджені на практичному використанні структури творчої особистості для розробки системи професійної підготовки майбутніх фахівців харчової галузі до творчої діяльності.

Література

1. Выготский Л. С. Лекции по психологии / Л. С. Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 144 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
3. Ковалев В. И. Мотивы поведения и деятельность / В.И. Ковалев. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
4. Копець Л. В. Психологія особистості / Л. В. Копець. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 458 с.
5. Мостенська Т. Л. Організація виробництва на підприємствах харчової промисловості / Т. Л. Мостенська. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – 492 с.
6. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
7. Рибалка В. В. Аксиологічні основи психологічної культури особистості / В. В. Рибалка. – Чернівці : Технодрук, 2009. – 228с.
8. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості / В. В.Рибалка. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1998. – 688 с.
10. Сисоева С. О. Основы педагогической творчости / С.О. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.
11. Чернілевський Д. В. Духовна культура особистості / Д. В. Чернілевський, О. В. Пшеничний, Н. В. Сідячева. – Київ – Вінниця : Академія креативної педагогіки, 2009. – 384 с.

Анотація

У статті розглядається проблема визначення понять "особистість", "творча особистість". Визначено, що особистість являє собою складну характеристику людини із внутрішніми складовими, які формуються у процесі суспільно-історичного, онтогенетичного та діяльнісного становлення людини. Запропоновано структуру творчої особистості, яку можна використовувати для розробки системи професійної підготовки майбутніх фахівців харчової галузі до творчої діяльності.

Аннотация

В статье рассматривается проблема определения понятий "личность", "творческая личность". Определено, что личность это сложная характеристика человека с внутренними составляющими, которые формируются в процессе общественно-исторического, онтогенетического и деятельностного развития. Предложена структура творческой личности, которую можно использовать для разработки системы профессиональной подготовки будущих специалистов пищевой отрасли к творческой деятельности.

Summary

In this article the problem definitions of "personality", "creative person" are considered. Determined that the person presents a complex human characteristics. It consists of internal components, which are formed in the process of human development. The structure of the creative personality is proposed. This structure can be used to develop a training system for future food industry professionals in creative activities.

Ключові слова: особистість, творча особистість, структура творчої особистості, система професійної підготовки майбутніх фахівців харчової галузі.

Ключевые слова: личность, творческая личность, структура творческой личности, система профессиональной подготовки будущих специалистов пищевой отрасли.

Key words: personality, creative personality, structure of creative personality, system training of future professionals' food industry.

Подано до редакції 18.03.13.

УДК 37.014.5

©2013

Немченко С.Г.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ СУЧАСНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПАРАДИГМИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність інтенсивних змін в політичному, економічному житті нашої держави. Саме тому у суспільстві розпочався якісно новий етап: стали першочерговими і по-новому розглядаються науково-технічні, інформаційні, політехнічні, екологічні, духовні та моральні аспекти життя. Набувають нового звучання і проблеми освітньої політики, основною тенденцією якої є корінне реформування школи на демократичних засадах.

Сучасні тенденції розвитку системи освіти спрямовані на створення цілісної педагогічної системи, компоненти якої взаємозалежні й спрямовані на високій рівень навчання, розвиток та виховання молоді. Це потребує від загальноосвітнього навчального закладу використання прогресивних інноваційних технологій, які забезпечать кожній дитині можливість виявити себе як особистість, а кожному вчителю – знайти ефективні методи роботи.

З метою вирішення зазначених проблем в Україні активно здійснюються заходи, що покликані докорінно змінити на краще стан освіти. Указом Президента України "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" передбачено здійснення заходів для подальшого розвитку освіти в Україні, інтеграції в європейський освітній простір, створення умов для забезпечення доступу громадян до якісної освіти, утвердження високого статусу педагогічних працівників у суспільстві. Тому й адміністрації загальноосвітнього навчального закладу потрібні нові підходи до здійснення управлінської діяльності та прийняття виважених рішень.

Перед керівниками шкіл постають нові завдання, які потребують умінь аналізувати великий обсяг фактичного матеріалу, узагальнювати тенденції, прогнозувати розвиток педагогічної системи школи, приймати рішення, організовувати їх виконання, оцінювати результати.

Керівники шкіл все більш відчують вплив ринкових відносин, усвідомлюють, що управлінські процеси не обмежуються внутрішкільним управлінням. Посилюється вплив соціуму, громадськості на управлінську діяльність.

Окремої уваги керівників шкіл потребує управління людськими ресурсами, залучення педагогів, батьків, учнів до вирішення шкільних проблем. За таких умов діяльність керівників шкіл значно ускладнюється, оскільки вони вже не є пасивними виконавцями формальних інструкцій і вказівок.

Практика показує, що більшість керівників шкіл добре усвідомили необхідність власної активності, самостійності, що вони повною мірою відчують відповідальність за прийняті рішення. Тому актуалізується проблема нових тенденцій управлінської діяльності керівників шкіл.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Ця проблема знайшла певне відображення в дослідженнях провідних учених та практиків минулого і сучасного: Ю.К.Бабанського, В.П.Беспалька, В.І.Бондаря, О.І.Бугайова Л.І.Даниленко, Г.В.Єльнікової, Б.І.Коротяєва, В.І.Лугового, В.М.Мадзігона, В.І.Маслова, В.В.Олійника, В.С.Пікельної, В.В.Сгадової, Н.Ф.Тализіної, В.О.Якуніна та ін. Теорія адаптивного управління розглядалася в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Г. Єльнікової, Г. Полякової, П. Третьякова, Т. Шамової, Є. Ямбурга, та ін.

Технології освітнього процесу вивчалися такими провідними вченими як В. Беспалько, Л.Даниленко, Г.Єльнікова, В.Євдокимов, Т.Ільїна, І.Лернер, В. Монахов, Г.Сєлєвко, Т.Назарова та ін. Поняття коучингу (як ефективної технології професійного розвитку) розкривалося багатьма зарубіжними науковцями та практиками (Т.Голві, П.Зеусом, Т.Леонардом, Р.Кілбургом, Дж. Уїтмором, та ін.).

У наукових працях В.Бондаря, В.Григораш, Г.Єльнікової, О.Касьянова, Б.Кобзаря, Ю.Конаржевського, М.Кондакова, О.Мармаза, В.Маслова, Є.Павлютенкова, М.Портнова, Н.Сунцова, П. Фролова, П.Худомінського та інших учених загострюється проблеми теорії і практики шкільного управління.